

<https://doi.org/10.34142/23129387.2024.70.14>

УДК 159.922.5; 159.923.2
ORCID 0000-0003-3962-0795
ORCID 0000-0002-7531-4843

СЕМАНТИЧНИЙ ДИФЕРЕНЦІАЛ «СТАВЛЕННЯ ДО ТІЛА»

Тамара Б. Хомуленко^{1AD}, **Ніна П.Лесніченко**^{2BE}

ХНПУ імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

¹ *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології,*

E-mail: tamarakhom108@gmail.com

² *кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальних технологій*

Вінницький соціально-економічний інститут

Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна"

E-mail: nakaznjuk@gmail.com

Метою дослідження було створення психодіагностичної методики для вивчення ставлення до тіла за такими параметрами: емоційне ставлення, сила ставлення та активність відповідно до класичного семантичного диференціалу.

Методи дослідження. Психометрична обробка результатів дослідження включала перевірку внутрішньої узгодженості методики за коефіцієнтом альфа Кронбаха, оцінку ретестової надійності опитувальника. Конвергентна та дискримінативна валідність методики перевірялась шляхом визначення кореляційних зв'язків показників семантичного диференціалу з методикою «Тілесний локус контролю», методикою діагностики ставлення до свого тіла О.Б.Станковської, «Вербалізація тілесного Я» (дискримінантна валідність), саморегуляції здорового способу життя. Психометричну вибірку склали 186 «умовно здорових» респондентів віком від 15 до 65

років. Процедура ретестування проводилася через чотири тижні із залученням 56 респондентів, що входили до психометричної вибірки.

Результати. Основою створення методики діагностики ставлення до тіла була методологічні принципи створення семантичних диференціалів для вивчення особистості. Опитувальник характеризується інтраіндивідуальною стійкістю та розподілом близьким до нормального, що дає підстави для перенесення отриманих результатів вибіркової сукупності на генеральну, високою внутрішньою узгодженістю. Показники конвергентної та дискримінативної валідності свідчать, що запропонована методика вимірює саме ставлення до власного тіла.

Висновки. Представлена методика «Семантичний диференціал для оцінки ставлення до тіла» характеризується високою валідністю та надійністю. Шкали семантичного диференціалу адекватно відображають типи ставлення до тіла, пов'язані із тілесним локусом контролю, мотиваторами саморегуляції здорового способу життя, параметрами вербалізації тілесного Я. Запропонована психодіагностична методика «Семантичний диференціал для оцінки ставлення до тіла» відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування особистісних опитувальників. Опитувальник може бути використаний для психодіагностики у структурі досліджень з психосоматичної проблематики та реалізації оздоровчих психотехнологій.

Ключові слова: семантичний диференціал, психодіагностична методика, психосоматичні феномени, ставлення, ставлення до тіла, саморегуляція, тілесний локус контролю, здоровий спосіб життя, психосоматична компетентність, вербалізація тілесного Я.

Methodology of diagnosis of Bodily locus of control

Tamara B. Khomulenko, Nina P. Lesnichenko,

¹ *Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Psychology, H.S. Skovoroda Kharkiv Natinal Pedagogical University,*

² *Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Social Technologies Vinnitsia Social and Economic Institute*

*of the Open International University of Human Development
"Ukraine"*

The Aim of the study was to create a psychodiagnostic technique for studying the attitude to the body according to the following parameters: emotional attitude, strength of attitude and activity according to the classical semantic differential.

Research methods. Psychometric processing of the research results included checking the internal consistency of the method according to Cronbach's alpha coefficient, assessing the retest reliability of the questionnaire. The convergent and discriminant validity of the method was checked by determining the correlations of the indicators of the semantic differential with the method "Body locus of control", the method of diagnosing the attitude to one's body by O.B. Stankovska, "Verbalization of the bodily self" (discriminant validity), self-regulation of a healthy lifestyle. The psychometric sample consisted of 186 "conditionally healthy" respondents aged 15 to 65 years. The retesting procedure was carried out after four weeks with the involvement of 56 respondents who were part of the psychometric sample.

Results. The methodological principles of creating semantic differentials for the study of personality were the basis for the creation of the methodology for the diagnosis of attitudes towards the body. The questionnaire is characterized by intra-individual stability and a distribution close to normal, which gives grounds for transferring the obtained results of the sample population to the general population, with high internal consistency. The indicators of convergent and discriminant validity indicate that the proposed method measures the attitude towards one's own body.

Conclusions. The presented technique "Semantic differential for assessment of attitude to the body" is characterized by high validity and reliability. The scales of the semantic differential adequately reflect the types of attitudes to the body related to the bodily locus of control, motivators of self-regulation of a healthy lifestyle, parameters of verbalization of the bodily self. The proposed psychodiagnostic technique "Semantic differential for the assessment of attitudes to the body" meets modern requirements for the psychometric substantiation of personality questionnaires. The questionnaire can be used for psychodiagnostics in the framework of research on psychosomatic problems and the implementation of health psychotechnologies.

Keywords: semantic differential, psychodiagnostic technique, psychosomatic phenomena, attitude, attitude to the body, self-regulation, bodily locus of control, healthy lifestyle, psychosomatic competence, verbalization of the bodily self.

Вступ. Психодіагностика психосоматичних феноменів та феноменів тілесності є перспективним напрямом наукових розробок. Інтерес до цієї проблематики не є випадковим, оскільки наукові погляди фокусуються на людині як на психосоматичній цілості. Вважаючи рівень здоров'я, активне довголіття та ефективність у діяльності критеріями соціального благополуччя особливо значущим стає питання ставлення до здоров'я та ставлення до свого організму, зокрема до тіла. Відкритим залишається питання розробки методів психодіагностики ставлення до тіла.

Мета дослідження – розробити семантичний диференціал для вивчення ставлення до тіла особистості.

Вибірка і методи дослідження.

Рефлексивна методика «Моє ставлення до власного тіла» (О. Б. Станковської) (Хомуленко, 2015) є опитувальником, що уможливило визначити рівень суб'єктивної значущості ставлення до власного тіла серед 4 шкал: 1. Відчужене ставлення; 2. Контролююче ставлення; 3. Дбайливе ставлення; 4. Розвивальне ставлення. Також, кожна зазначена шкала якісно характеризується параметрами: суб'єктивна значущість (мотиваційний компонент ставлення); сенс тіла (змістовний компонент ставлення); емоційний тон (емоційний компонент ставлення); чутливість (сенсорно–перцептивний компонент ставлення); пізнання тіла (когнітивний компонент ставлення); практика тіла (контактний компонент ставлення).

Методика незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я» (Хомуленко, Крамченкова, 2016), призначена для дослідження психосоматичної компетентності (ПСК) як системи здатностей когнітивного компоненту тілесного Я, що пов'язана із прийняттям свого тіла, як складової цілісного організму, та обумовлює можливість ефекту саморегуляції заснованого на

досвіді застосування внутрішнього діалогу з тілесним Я. За продовженням 16 незакінчених речень, уможлиблює виявити кількісні й якісні показники за загальним показником вербалізації тілесного Я та валетністю ставлення до тіла.

Авторський опитувальник «Саморегуляція здорового способу життя та піклування за тілом» (Лесніченко, 2021).

Опитувальник був розроблений на основі концептуальної ідеї теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Райана про наявність чотирьох аспектів регулювання діяльності – інтринсивного, екстринсивного, інтроєктованого та ідентифікованого регулювання (Фоменко, Полілуєва, 2017). Подібну методику було запропоновано у 2008 році і названа «Саморегуляція у виконанні фізичних вправ» («Exercise Self-Regulation Questionnaire (SRQ-E)»). Ця методика представлена 43 питаннями, які стосуються мотивів систематичного виконання фізичних вправ, практикування гімнастики та фізичного виховання взагалі. Авторська версія опитувальника Е. Десі та Р. Райана, на відміну від оригінальної методики, представлена 24 пунктами, які стосуються не регуляції фізичної активності, харчової поведінки та здорового способу життя та піклування за тілом взагалі.

Питання опитувальника «Саморегуляція спортивної діяльності» розбито на три категорії: «Чому я займаюся піклуюся про своє тіло (красу та здоров'я)?», «Чому я намагаюсь слідувати правилам здорового способу життя?» та «Чому я намагаюся бути бути здоровим, спотивним і доглянутим?».

Статистика альфа Кронбаха для пунктів опитувальника становить 0,865, що є високим показником та свідчить про достатню одномоментну надійність пунктів.

Опитувальник «Саморегуляція здорового способу життя» містить наступні шкали: внутрішнє спонування, ідентифікована, інтроєктована та зовнішня регуляція. Кожній шкалі відповідають 5 пунктів опитувальника. Психодіагностична методика узгоджується з вимогами, які наразі висовуються до психометричного обґрунтування особистісних опитувальників.

В результаті розбивки усіх шкал опитувальника на три інтервали було встановлено граничні значення норми для показників у 10-20 балів. Тест-ретестова надійність опитувальника становить $r=0,743$.

Авторська методика діагностики тілесного локусу контролю (Хомуленко та ін., 2020).

Психометричну вибірку склали 186 «умовно здорових» респондентів віком від 15 до 65 років. Процедура ретестування проводилася через чотири тижні із залученням 56 респондентів, що входили до психометричної вибірки.

Результати. У таблиці 1 показано описові статистики шкал семантичного диференціалу, значення яких свідчить про їх пригодність.

Визначено кореляції 1-4 шкал із фактором оцінки, що варіюють від 0,7 до 0,9, що є достатнім для того, щоб зробити висновок про їх високу описову здатність для емоційного ставлення до тіла.

Таблиця 1

Описові статистики шкал семантичного диференціалу, кореляції шкал із факторами і статистика альфа-Кронбаха

Шкали	Min	Max	Mean	St. dev	r- Pearson	α Cronbach
Любов - ненависть	-3	3	0,52	2,46	0,702	0,654
Дружелюбність - ворожість	-3	3	-0,26	2,11	0,786	0,655
Відраза - захоплення	-3	3	0,11	2,47	0,852	0,654
Задоволеність - незадоволеність	-3	3	0,36	2,15	0,904	0,655
Розслаблення - напруженість	-3	3	0,48	2,31	0,753	0,654
Гурбота - безтурботність	-3	3	0,14	2,10	0,887	0,655
Захищеність - незахищеність	-3	3	0,23	2,37	0,905	0,654
Впевненість - невпевненість	-3	3	0,34	2,24	0,821	0,656

Інтерес- нудьга	-3	3	0,21	2,14	0,761	0,654
Зацікавленість - байдужість	-3	3	0,24	2,20	0,801	0,654
Натхнення - розчарування	-3	3	0,34	2,25	0,782	0,654
Піднесеність - пригнічення	-3	3	-0,21	2,10	0,741	0,655

Визначено кореляції 5-8 шкал із фактором сили, що варіюють від 0,75 до 0,9, що є достатнім для того, щоб зробити висновок про їх високу описову здатність для потужності уявлень у структурі ставлення до власного тіла.

Визначено кореляції 9-12 шкал із фактором активності, що варіюють від 0,75 до 0,8, що є достатнім для того, щоб зробити висновок про їх високу описову здатність для мотиваційної збудливості ставлення до власного тіла.

Показники альфа Кронбаха ($\alpha=0,653$) є достатньо високими та свідчать про те, що усі шкали диференціалу можуть увійти до кінцевої версії методики.

У таблиці 2 показано кореляційні зв'язки шкал семантичного диференціалу ставлення до тіла із типами ставлення до тіла за методикою О. Станковської.

Визначено позитивні кореляції відчуженого ставлення до тіла із ненавистю та ворожістю до нього, незадоволеністю ним та негативний зв'язок із захопленням тілом. Отже, негативне емоційне ставлення до тіла (фактор Е - оцінки) передбачає відчужене ставлення до тіла. Крім того, відчужене ставлення до тіла позитивно корелює із шкалами фактору сили – напруженістю та невпевненістю, а також із шкалами фактору активності – нудьгою, байдужістю, розчаруванням та пригніченням.

Визначено позитивні зв'язки контролюючого ставлення до тіла із такими шкалами фактора оцінки, як незадоволеність та ворожість. Шкали фактора сили позитивно корелюють із контролюючим ставленням до тіла, зокрема напруженість, незахищеність та невпевненість, а із безтурботністю – негативно. Шкали фактору активності (розчарування та

пригнічення) позитивно пов'язані із контролюючим ставленням до тіла.

Таблиця 2

Кореляції шкал семантичного диференціалу та показників типів ставлення до тіла за методикою О. Станковської

Шкали	Типи ставлення до тіла			
	Відчужене	Контролююче	Дбайливе	Розвивальне
Любов - ненависть	0,58***	0,12	-0,65***	-0,45***
Дружелюбність - ворожість	0,67***	0,22*	-0,74***	-0,71***
Відраза - захоплення	-0,23*	-0,14	0,45***	0,30**
Задоволеність - незадоволеність	0,59***	0,56***	-0,46***	-0,48***
Розслаблення - напруженість	0,31**	0,72***	0,14	-0,24*
Турбота - безтурботність	0,10	-0,24*	-0,68***	-0,48***
Захищеність - незахищеність	0,13	0,52***	0,12	-0,42***
Впевненість - не впевненість	0,21*	0,43***	0,14	-0,34**
Інтерес- нудьга	0,41***	-0,12	0,13	-0,33**
Зацікавленість - байдужість	0,75***	-0,13	-0,10	-0,10
Натхнення - розчарування	0,53***	0,43***	-0,42***	-0,40***
Піднесеність - пригнічення	0,49***	0,61***	-0,26**	-0,20*

Дбайливе ставлення до тіла позитивно корелює зі шкалами любові, дружелюбності, захоплення та задоволеності (фактор оцінки), зі шкалами турботи (фактор сили) та зі шкалами впевненості, інтересу, зацікавленості, піднесеності (фактор активності). Розвивальне ставлення до тіла позитивно корелює зі шкалами любові, дружелюбності, захоплення та задоволеності (фактор оцінки), зі шкалами турботи, захищеності, впевненості та розслабленості (фактор сили) та зі

шкалами впевненості, інтересу, зацікавленості, піднесеності (фактор активності).

Отже, фактори семантичного диференціалу із позитивними полюсами цілком відповідають розвивальному типу ставлення до тіла, а із негативним – контролюючому і частково відчуженому.

У таблиці 3 показано кореляції шкал семантичного диференціалу із показниками психосоматичної компетентності (здатності до вербалізації тілесного Я).

Таблиця 3

Кореляції шкал семантичного диференціалу та показників вербалізації тілесного Я

Шкали	Психосоматична компетентність							
	Обізнаність	Прийняття	Інрацептивність	Метафоричність	Каузальність	Диалогічність	Субектність	Інтегративність
Любов - ненависть	- 0,58 ***	- 0,12	- 0,15	- 0,36 ***	- 0,41 ***	- 0,51 ***	- 0,38 ***	- 0,56 ***
Дружелюбність - ворожість	- 0,67 ***	- 0,22 *	- 0,11	- 0,37 ***	- 0,47 ***	- 0,52 ***	- 0,35 ***	- 0,51 ***
Відраза - захоплення	0,23 *	0,14	0,12	0,41 ***	0,52 ***	0,43 ***	0,37 ***	0,45 ***
Задоволеність - незадоволеність	- 0,59 ***	- 0,56 ***	- 0,10	- 0,30 **	- 0,40 ***	- 0,54 ***	- 0,41 ***	- 0,54 ***
Розслаблення - напруженість	0,31 **	0,72 ***	- 0,30 **	- 0,38 ***	- 0,45 ***	- 0,51 ***	- 0,47 ***	- 0,57 ***
Турбота - безтурботність	- 0,10	- 0,24 *	- 0,44 ***	- 0,34 ***	- 0,45 ***	- 0,55 ***	- 0,47 ***	- 0,58 ***
Захищеність - незахищеність	- 0,23 *	- 0,52 ***	- 0,20 *	- 0,32 **	- 0,43 ***	- 0,53 ***	- 0,48 ***	- 0,52 ***

Впевненість - невпевненість	- 0,21 *	- 0,43 ***	- 0,40 ***	- 0,56 ***	- 0,45 ***	- 0,55 ***	- 0,47 ***	- 0,57 ***
Інтерес- нудьга	- 0,41 ***	- 0,22 *	- 0,34 ***	- 0,39 ***	- 0,49 ***	- 0,55 ***	- 0,45 ***	- 0,53 ***
Зацікавленість - байдужість	- 0,75 ***	- 0,23 *	- 0,33 **	- 0,38 ***	- 0,44 ***	- 0,54 ***	- 0,43 ***	- 0,53 ***
Натхнення - розчарування	- 0,53 ***	- 0,43 ***	- 0,32 **	- 0,37 ***	- 0,47 ***	- 0,57 ***	- 0,45 ***	- 0,52 ***
Піднесеність - пригнічення	- 0,31 **	- 0,31 **	- 0,32 **	- 0,39 ***	- 0,49 ***	- 0,55 ***	- 0,47 ***	- 0,53 ***

Визначено позитивні зв'язки шкал любові, дружельності, захоплення та задоволеності із показниками обізнаності про власне тіло, метафоричності у вербалізації тілесного Я, каузальності, діалогічності, суб'єктності та інтегративності. Отже, фактор оцінки позитивно корелює із психосоматичною компетентністю особистості.

Визначено позитивні зв'язки шкал розслаблення, турботи, захищеності та впевненості із усіма показниками психосоматичної компетентності особистості.

Визначено позитивні зв'язки шкал інтересу, зацікавленості, натхнення, піднесеності із усіма показниками психосоматичної компетентності особистості.

У таблиці 4 показано кореляції шкал семантичного диференціалу із показниками саморегуляції здорового способу життя.

Визначено негативні кореляції шкал фактору оцінки із показниками зовнішнього та інтроєктованого регулювання, окрім шкали турботи, захищеності, захоплення, де не виявлено значущих кореляцій. Ідентифіковане та внутрішнє регулювання позитивно корелюють із фактором оцінки.

Показники зовнішнього та інтроєктованого регулювання негативно корелюють із фактором сили, окрім шкал турботи та захищеності, що виявилися не зв'язаними із зовнішнім

регулюванням. Ідентифіковане та внутрішнє регулювання позитивно корелюють із фактором сили.

Таблиця 4

Кореляції шкал семантичного диференціалу та показників саморегуляції здорового способу життя

Шкали	Саморегуляція здорового способу життя			
	Зовнішня	Інтроєктована	Ідентифікована	Внутрішня
Любов - ненависть	0,58***	0,12	- 0,39***	- 0,48***
Дружелюбність - ворожість	0,67***	0,22*	- 0,35***	- 0,41***
Відраза - захоплення	-0,23*	-0,14	-0,31**	- 0,41***
Задоволеність - незадоволеність	0,59***	0,56***	- 0,50***	- 0,41***
Розслаблення - напруженість	0,31**	0,72***	- 0,41***	- 0,57***
Турбота - безтурботність	0,10	-0,24*	- 0,45***	- 0,45***
Захищеність - незахищеність	0,13	0,52***	- 0,43***	- 0,58***
Впевненість - неувпевненість	0,21*	0,43***	- 0,45***	- 0,48***
Інтерес- нудьга	0,41***	-0,12		
Зацікавленість - байдужість	0,75***	-0,13		
Натхнення - розчарування	0,53***	0,43***		
Піднесеність - пригнічення	0,49***	0,61***		

Показники зовнішнього та інтроєктованого регулювання негативно корелюють із фактором сили, окрім шкал інтересу та зацікавленості, які не корелюють із інтроєктованим

регулюванням. Ідентифіковане та внутрішнє регулювання позитивно корелюють із фактором активності.

Показники зовнішнього та інтроєктованого регулювання негативно корелюють із фактором оцінки, сили та активності. Ідентифіковане та внутрішнє регулювання позитивно корелюють із факторами семантичного диференціалу ставлення до тіла.

Таблиця 5

Кореляції шкал семантичного диференціалу та показників тілесної інтернальності

Шкали	Тілесна інтернальність
Любов - ненависть	-0,51***
Дружелюбність - ворожість	-0,60***
Відраза - захоплення	0,21*
Задоволеність - незадоволеність	-0,49***
Розслаблення - напруженість	-0,41***
Турбота - безтурботність	-0,20*
Захищеність - незахищеність	-0,23*
Впевненість - невпевненість	-0,21*
Інтерес- нудьга	-0,43***
Зацікавленість - байдужість	-0,55***
Натхнення - розчарування	-0,55***
Піднесеність - пригнічення	-0,45***

Висновки. Представлена методика «Семантичний диференціал для оцінки ставлення до тіла» характеризується високою валідністю та надійністю. Шкали семантичного диференціалу адекватно відображають типи ставлення до тіла, пов'язані із тілесним локусом контролю, мотиваторами саморегуляції здорового способу життя, параметрами вербалізації тілесного Я.

Запропонована психодіагностична методика «Семантичний диференціал для оцінки ставлення до тіла» відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування особистісних опитувальників. Опитувальник може бути використаний для психодіагностики у структурі досліджень з психосоматичної проблематики та реалізації оздоровчих психотехнологій.

Література

Лесніченко Н. (2021). Гендерні особливості тілесного локусу контролю в юнацькому віці. Дис. Харків.

Фоменко К. І., Полілуєва І. В. (2017). Характеристика діагностичного інструментарію для дослідження саморегуляції у спортивній діяльності. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2017. Вип. 56. С. 242-256.

Хомуленко Т., Крамченкова В., Туркова Д., Лесніченко Н., Миронович Б. (2020). Методика діагностики тілесного локусу контролю. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 62. 293–316.

Хомуленко Т.Б. Психосоматика: культурно-історичний підхід: Навч.-метод. Посіб. / Т.Б.Хомуленко, І.О.Філенко, К.І.Фоменко, О.С. Шукалова, М.В. Коваленко. – Х. «Диса плюс», 2015. – 264 с.

Хомуленко Т.Б. Психосоматичний підхід у проблематиці психології розвитку: теоретичні та практичні аспекти. / Т.Б.Хомуленко, Я.О.Василенко, М.В.Коваленко. // Вісник ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Психологія, Вип. 49. – Х.: ХНПУ, 2014. – С. 176 – 192.

Хомуленко Т.Б., Крамченкова В.О. Методика проективної діагностики тілесного Я. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психо-логічні науки»*. Херсон, 2016. Вип. 5. С. 39–45.

Хомуленко, Т. Б., Крамченкова, В. О., Туркова, Д. М. Тілесний локус контролю як копінг. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2019. С.361-363.

ДОДАТКИ

Інструкція: «Оцініть свої стани та почуття, які викликає у вас ваше тіло».

3 2 1 0 1 2 3

1. любов ненависть
2. дружелюбність ворожість
3. відраза захоплення
4. задоволеність незадоволеність

5. розслаблення напруженість
6. турбота безтурботність
7. захищеність незахищеність
8. впевненість невпевненість
9. інтерес нудьга
10. зацікавленість байдужість
11. натхнення розчарування
12. піднесеність пригнічення

Ключ:

Е (оцінка) : 1-4

Р (сила) : 5-8

А (активність) : 9-12

Оригінальний рукопис отриманий 25 квітня 2024 року

Стаття прийнята до друку 30 квітня 2024 року